

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА XVI–XX СТСТ.

ПРАЦЫ КАФЕДРЫ
БЕЛАРУСКАЙ ФІЛАЛОГІІ

Пад рэдакцыяй
ГАЛІНЫ ТВАРАНОВІЧ

БЕЛАСТОК 2010

Recenzent:
prof. dr hab. Halina Tyczka

Projekt okładki:
Grzegorz Worona

Redakcja:
Halina Twaranowicz

Korekta:
Zespół

Redakcja techniczna i skład:
Agata Gnerowicz

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2010

Wydanie publikacji sfinansowano ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl> e-mail: ac-dw@uwb.edu.pl

ISBN 978-83-7431-232-5

Druk i oprawa: TOTEM.com.pl

Змест

I. Старабеларуская літаратура

Францішак Скарына і беларускае Адраджэнне (XVI ст.) (<i>Галіна Тварановіч</i>)	9
Беларуская рэцэпцыя “Запісак янычара” Канстанціна Міхайловіча (<i>Галіна Тварановіч</i>)	21

II. Літаратура перыяду фарміравання новай мастацкай традыцыі (XIX ст.)

Творчасць Яна Баршчэўскага (<i>Іаанна Васільюк</i>)	65
Творчасць Уладзіслава Сыракомлі (<i>Іаанна Васільюк</i>) . . .	79
Творчасць Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (<i>Іаанна Васільюк</i>)	99
Творчасць Францішка Багушэвіча (<i>Іаанна Васільюк</i>) . . .	113

III. Беларуская літаратура XX стагоддзя

Ля вытокаў ідэйна-эстэтычнага супрацьстаяння ў беларускай паэзіі 20–30-х гадоў (<i>Ян Чыквін</i>)	129
Польскія аспекты ранняй творчасці Максіма Танка (<i>Ян Чыквін</i>)	141
Канцэпцыя беларускага нацыянальнага лёсу: аповесць “Яно” Янкі Юхнаўца (<i>Ян Чыквін</i>)	147
Своеасаблівасць аўтабіяграфізму ў лірычнай прозе Янкі Брыля (<i>Анна Альштынюк</i>)	161

Духоўныя пошукі лірычнай гераіні Ніны Мацяш (<i>Галіна Тварановіч</i>)	179
Помніць мінулае дзеля сучаснасці (Уладзімір Караткевіч і Мікалай Гайдук) (<i>Анна Саковіч</i>)	187
Некаторыя асаблівасці пражытых мініяцюр Яна Чыквіна (<i>Анна Саковіч</i>)	203
Міхась Андрасюк – майстар адлюстравання правінцыйнай сучаснасці (<i>Анна Саковіч</i>)	215
Тэма радзімы ў творчасці Юрыя Баены (<i>Галіна Тварановіч</i>)	241

Міхась Андрасюк – майстар адлюстравання правінцыйнай сучаснасці

Міхась Андрасюк належыць да сярэдняга пакалення празаікаў Беларускага літаратурнага аб'яднання “Белавежа”. Так склалася, што пераважная большасць членаў гэтай арганізацыі пачынала свой творчы шлях з вершаў, хоць некаторыя адначасова пісалі і апавяданні¹. Невыпадкава ў 2003-ім годзе, якраз падчас святкавання 45-гадовага юбілею арганізацыі, бібліятэка Беларускага літаратурнага аб'яднання “Белавежа” папоўнілася анталогіяй апавяданняў “Панароўе”. Укладальнік і рэдактар кнігі, уласна збіральнік беларускай літаратурнай сябрыны ў Польшчы, Георгій Валкавыцкі адзначыў ва ўступным слове:

(...) У сваім памкненні наперад з самага зараджэння на Беласточчыне беларускага арганізаванага жыцця (1956), літаратурная плынь, неад'емная частка гэтага жыцця, стварала вобраз сучаснага героя, імкнулася ўзнавіць гістарычную памяць. Выразна прасочваецца гэта ў апавядальным жанры.

У анталогію ўвайшлі творы, моцна асаджаныя ў рэаліях краю, творы, заглыбленыя ў гістарычныя далі, аж да пачатку мінулага тысячагоддзя. Маём у іх своеасаблівую вобразную дакументацыю нашага тутэйшага ўкаранення².

---

¹ Напрыклад, у 1969 г. выходзяць “Загоны” С. Яновіча, у 1987 г. – “Пожня” В. Петручука, у 1991 г. – “Віры” Г. Валкавыцкага і “Трызна” М. Гайдука.

² *Панароўе. Анталогія апавяданняў*, Складальнік Георгій Валкавыцкі, Беласток 2003, с. 4.

Тутэйшая проза прадстаўлена ў кнізе дваццацю чатырма аўтарамі. Чарговасць пісьменніцкіх персаналій абумоўлена годам першадруку твора – ад 1958-га па 2000 год. Некаторыя з гэтых аўтараў, на жаль, рана пакінулі творча самавыяўляцца, памерлі або зусім перасталі пісаць, занятыя іншай грамадскай дзейнасцю, ці змушаныя аддаваць цалкам сябе працы дзеля хлеба надзённага, як напрыклад: Антось з Лепеля, Васіль Баршчэўскі, Уладзіслаў Дваракоўскі, С. Заставін, Сцяпан Карбоўскі, Вераніка Леанюк, Сымон Раманчук, Віктар Рудчык, Валянцін Сельвясюк, Вінцук Склубоўскі. Анталогія “Панароўе” дае магчымасць таксама пазнаёміцца з творамі больш і менш вядомых пісьменнікаў: Георгія Валкавыцкага, Мікалая Гайдука, Васіля Петручука, Яна Чыквіна, Сакрата Яновіча, Міры Лукшы, Алены Анішэўскай, Міхася Красоўскага, Юркі Геніюша, Аляксандра Максімяка, Уладзіміра Паўлючука, Міхася Шаховіча, Ганны Кандрацюк і, зразумела, Міхася Андрасюка.

Трэба адзначыць, што проза “Белавежы” прадстаўлена шматлікімі жанрамі, аднак найбольш прыцягальным для прачытаўцаў – “белавежцаў” з’яўляецца аўтабіяграфічны жанр. Паказальна, што своеасабліва анталогія “Беларускія пісьменнікі Польшчы”³ адкрываецца апавесцю Янкі Жамойціна “З перажытага”. Творчасць жа Георгія Валкавыцкага, акрамя вершаў, прэзентуецца некаторымі апавяданнямі з аўтабіяграфічнай кнігі “Белая вязь”, а Васіля Петручука – фрагментамі з апавесці “Пожня”.

Багаты жыццёвы вопыт Міхася Андрасюка, амаль равесніка Беларускага літаратурнага аб’яднання “Белавежа”, таксама знайшоў своеасаблівае выяўленне ў яго трох кнігах прозы, што пабачылі свет у Бібліятэцы “Белавежы”: “Фірма”

³ *Беларускія пісьменнікі Польшчы. Другая палова XX стагоддзя*, Мінск 2000, 574 с.

(Беласток, 2000), “Мясцовая гравітацыя” (Беласток, 2004), “Белы конь” (Беласток, 2006). Ян Чыквін у рэцэнзіі на кнігу “Фірма” зазначыў, што Міхася Андрасюка да літаратурнай дзейнасці прыцягвае *ўласна перажытае, практычна-асабістае веданне жывой рэчаіснасці, непераможнае памкненне сваім непайторным жыццём пазнаваць усялякія бакі чалавечай экзістэнцыі*⁴. І найчасцей ён прама абаліраецца на ўласны вопыт.

Аднак творы Міхася Андрасюка, утрымліваючы ў сабе аўтабіяграфічны вопыт, прыкметна вылучаюцца сярод твораў здабытку іншых калег па пярэ. Калі ў творах Георгія Валкавыцкага, Мікалая Гайдуга, Янкі Жамойціна, Васіля Петручука, Сакрата Яновіча ў значнай ступені навідавоку прысутнічае аўтар, прыхаваны калі-нікалі за героем або за наратарам, які выкладае ўласную іерархію маральна-этычных каштоўнасцей, то Міхась Андрасюк, валодаючы здольнасцю ўнікнуць эмацыянальна ў свет сваіх герояў, *перамяшчае сябе з пазіцыі ўсёведаючага аўтара-наратара на пазіцыю толькі аднаго з шматлікіх герояў, удзельнікаў, назіральнікаў нашага паўсюднага тэатрума. Ягонае “ён”, “я” – гэта і дырэктар малой фірмы, і ён – гэта, бывае, і сам Міхась, але такі, як іншыя, сталы наведвальнік бара “У Алеся”, ён таксама – і 18-гадовы пацыент псіхічнага дыспансера, і рабочы хімічнай фабрыкі, і апошні ідыёт, і шэф прыватнай гасцініцы, і грамадзянін Гайнаўкі, і сябар Партый кучаравых*⁵.

Міхась Андрасюк нарадзіўся 2 снежня 1959 года ў вёсцы Войнаўка ў Дубіцкай гміне. Пасля заканчэння ў 1978 годзе беларускага ліцэя ў Гайнаўцы ён пачаў працаваць настаўнікам. Працягнуў працоўную дзейнасць будучы празаік муляром, каменячосам, лістаношам, пераплётчыкам кніг. За-

⁴ Ян Чыквін, *Сцэны з нашага тэатрума*, “Тэрмапілы” 2001, № 4–5, с. 268.

⁵ Тамсама, с. 269.

тым працаваў у Гайнаўскім самаўрадзе. Урэшце патрапіў на радыё “Рацыя”, дзе працуе з перапынкамі да сённяшняга дня. Яшчэ ліцэістам у 1976 годзе М. Андрасюк стаў карэспандэнтам “Нівы”, дзе трыма гадамі пазней (у 1979 годзе) дэбютаваў вершамі. У яго творах адчуваецца моцная жыццёвая аснова. Пераважная большасць з іх пабудавана паводле ўбачанага і перажытага ім у невялікім родным мястэчку – Гайнаўцы. Пры гэтым, здавалася б, на вельмі абмежаваным і лакальным канкрэтным гайнаўскім матэрыяле, пісьменнік вырашае агульначалавечыя праблемы, важныя для ўсіх часоў. Сапраўды, у творах М. Андрасюка *сумарнае і агульнае адлюстроўваецца са шчырай непасрэднасцю і робіцца адзінкавым і індывідуальным, усенароднае – прыватным, а сацыяльнае – мастацкім*⁶.

Агульнапрызнана, што пісаць пра дзень сённяшні ды пра падзеі, непасрэдным удзельнікам ці назіральнікам якіх з’яўляецца аўтар, вельмі складана. Лічыцца, што лепш паддаецца мастацкаму асэнсаванню жыццёвая матэрыя, разгледжаная праз нейкі прамежак часу. Звычайна пісьменнік мусіць перачакаць, пакуль у *пакутлівым роздуме перажытыя падзеі не выстраяцца ў адпаведную канцэпцыю, пакуль маральныя адносіны да ўсяго зведанага ў жыцці не знітуюць адабраны матэрыял у арыгінале адзінства*⁷. Пісьменнікі самі сведчаць, што адчуваюць патрэбу, каб раней перажытае ў жыцці, перш чым стаць мастацка-эстэтычным асэнсаваннем рэчаіснасці, “астыла”, дыстанцыравалася. Напрыклад, англійскі паэт Джордж Байран, абмяркоўваючы псіхалогію ўзнаўлення пісьменнікам жыццёвага матэрыялу, робіць выснову: *Пока вы находитесь под влиянием страстей, вы только ощущаете и не можете писать, как не можете обращаться к своему*

⁶ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышынні палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, “Тэрмапілы” 2004, № 8, с. 233.

⁷ Алесь Яскевіч, *У свеце мастацкага твора*, Мінск 1977, с. 43.

*sosedy i рассказывать ему происшествие, пока вы действуете. Если все состоялось, абсолютно все и навсегда, доверьтесь своей памяти, она тогда намного объективней*⁸.

Безумоўна, вельмі цяжка і складана пісаць пра дзень сённяшні, знаходзячыся ў цэнтры падзей, не бачачы вынікаў нашых учынкаў, калі не можам ахапіць цалкам увесь жыццёвы кантэкст. Тонкія назіранні над гэтым аспектам псіхалогіі творчасці знаходзім у Вісарыёна Бялінскага:

Много прекрасного в живой действительности, или лучше сказаць, все прекрасное заключается только в живой действительности; но чтоб насладиться этою действительностью, мы сперва должны овладеть ею в нашем разумении, а это возможно только при двух условиях: мы должны обнимать ее в целости и притом предметно, так чтоб наша личность, наши отношения не заслонили ее от нас. И мы этим пользуемся, но только в редкие минуты восторга, в неожиданные мгновения какого-то внезапного внутреннего откровения; в большей части мы теряемся во множестве частных и, не видя за ними целого, ничего в них не понимаем. Даже собственные наши чувства только тогда бывают предметом нашего наслаждения, когда мы освобождаемся от их томящей тяжести или от их трепетного волнения, в котором занимается дыхание, теряется сознание, и когда мы возобновляем их в воспоминании⁹.

Аднак апавяданні М. Андрасюка, яго аповесць “Белы конь” нібы цалкам супярэчаць гэтым цікавым, глыбокім, ужо класічным, развагам. Якім жа чынам удаецца М. Андрасюку пісаць літаральна пра дзень сённяшні, ствараць высокамастацкую мадэль жывой рэчаіснасці, пераадольваючы непасрэдня пачуццёвыя адносіны да падзей? Відавочна, што

⁸ Цыт. за: Михаил Арнаудов, *Психология литературного творчества*, Москва 1970, с. 208.

⁹ Виссарион Белинский, *Полное собрание сочинений*, Москва 1955, т. 4, с. 490

пісьменнік унутрана дыстанцыруецца ад стану непасрэднага ўдзельніка падзей. Адначасова ён з'яўляецца назіральнікам рэчаіснасці знутры яе. Усё, што адбываецца ў асяроддзі, вядомым яму змалку, асяроддзі, якое ўзрасціла яго, па-свойму адкрытае яму, нават вычутае, прадбачанае. Унутраныя даягляды пісьменніка, які ходзіць аднымі сцэжкам са сваімі героямі, ахінаюць усе часавыя пласты. Уласна, дня сённяшняга няма без прошласці, цяперашняе грунтуецца, нават вырастае з прамінулага. Міхась Андрасюк – мастак слова з багатым жыццёвым вопытам – якраз не губляецца ў мностве падрабязнасцей, а, аддаючы ім належнае, стварае ўрэшце цэласны, завершаны зрэз рэчаіснасці. Вядома, мастацка-эстэтычны набытак М. Андрасюка дае падставы для далейшага глыбокага асэнсавання яго з пункту погляду псіхалогіі творчасці.

Тонкае вычуванне складанасцей часу, у якім ён жыве, выяўляе М. Андрасюк у апавяданні “Фірма”. Пад канец васьмідзесятых і на пачатку дзевяностых гадоў XX стагоддзя ў Польшчы адбыўся сістэмны пералом. Закончыла сваё існаванне сацыялістычная таталітарная сістэма і нібы прыйшла доўгачаканая свабода. Ды ад палітычных, а затым эканамічных зменаў найбольш пацярпелі простыя, сціплыя людзі. Менавіта ім найцяжэй аказалася знайсціся ў новай сістэме, бо, як заўсёды гэта бывае, усе перамены адбываюцца коштам найніжэйшага саслоўя. Яго сацыяльна-матэрыяльнае становішча было незайздроснае. Прадпрымальныя, адважныя асобы, вядома, імкнуліся змяніць сваю сітуацыю ў час палітычнай рэвалюцыі.

Рэвалюцыя... Гэта ж яна нябачным дотыкам чарадзейскай палачкі прачку ператварае ў князёўну, пастушка ў афіцэра, а фурману ўручае міністэрскія лейчыны. А потым адступае, пакідаючы поле бою ўсім апошнім. Жвавым, гнуткім, прагным поспехаў. Трэба, аднак, помніць, што час апусташэлага поля не трывае наогул доўга. Вокамгненна пераходзяць з рук у рукі фабрыкі, мяняюцца пыльды з назвамі магазінаў, мяняюцца на

гэтых шыльдах і прозвішчы ўласнікаў. Калі не мы, тады хто? – пытаюць адважныя. І гэта добрае пытанне. Хто не са мною, той супраць мяне, – заклікае прыватная ўласнасць. І гэта так-сама слухны заклік¹⁰.

Простыя людзі імкнуліся знайсці сваё месца ў новай раннекапіталістычнай рэчаіснасці, у якой *няма сантыменталі, дзе ўладарыць эканоміка* (15), дзе *капіталізм мае свае непакісныя законы* (15). *Бо не схапіць добрага моманту – гэта не тое ж, што прапусціць нейкі цягнік ці аўтобус. Адчакаеш гадзіну-дзве і ўсё-такі паедзеш, куды табе трэба. Спазніўшыся на добры час, да канца жыцця ўжо будзеш маршыраваць – заўжды пешкі і заўжды супраць ветру* (16).

У гэты час на свабодным эканамічным рынку Польшчы пачалі масава ўзнікаць маленькія фірмы. Іхнія ўласнікі лічылі, што свой бізнес, спалучаны з цяжкай працай, будзе пропускам у лепшы свет, у багатае, сытае, бесклапотнае жыццё. Відавочна, што М. Андрасюк, пісьменнік з тонкім адчуваннем рэчаіснасці, не мог не адрэагаваць на гэтую з’яву. Відаць, цалкам невыпадковай з’яўляецца назва яго першай кнігі.

Мае рацыю Я. Чыквін, сцвярджаючы, што М. Андрасюк арыгінальны ў паказе *сучасных раннекапіталістычных “лішніх герояў” нашага часу. “Лішніх” – не па сваім жаданні*¹¹. Да ліку такіх персанажаў можна залічыць Толька Рубеля і Ігара Барабу з аднайменнага апавядання “Фірма”. Яны вырашылі схапіць свой лёс у свае рукі. Героі, заахвачаныя марамі пра бізнес, што пераводзяць чалавека з блокавай кватэры ў палац з басейнам, пакідаюць працу на фабрыцы. Хутка ствараюць яны ўласныя фірмы, якія займаюцца экспартам недастаючых на суседнім усходнім рынку тавараў. Аднак аказваецца, што

¹⁰ Міхась Андрасюк, *Фірма*, Беласток 2000, с. 5. Далей – спасылкі на гэтае выданне. У дужках падаецца старонка.

¹¹ Ян Чыквін, *Сцэны з нашага тэатрума*, с. 269.

прадпрымальніцкая самастойнасць – гэта не такі лёгкі заробак на хлеб. Ужо на пачатку існавання фірмы ўзнікаюць шматлікія клопаты, з-за якіх хутка развальваецца бізнес. Дом з басейнам аказаўся ілюзіяй, нерэальнай марай. Хаця намаганні Толіка Рубеля ў эканамічнай галіне смешна-прымітыўныя, ды лёс усміхаецца яму ў вобліку спадчыны па бяздзетнай цётцы з Гамбурга, а затым кахання афіцыянткі пані Ані з кавярні “Верас”.

Відавочна, што М. Андрасюк глядзіць на чалавека з любоўю, спагадаю, чым вызначаецца і характар яго гумару, пароды. У гэтым моманце выяўляецца выразны кантраст паміж творчасцю Міхася Андрасюка і таксама выдатнага прэзаіка БЛА “Белавежа” Сакрата Яновіча. Калі пісьменнік з Крынак імкнецца паказаць чалавечыя недахопы праз саркастычнае, часам нават цынічнае, абсмейванне і высмейванне сваіх герояў, то аўтарская ўсмішка ў гайнаўскага творцы *падкрэслівае не толькі дастатковую дыстанцыю пісьменніка ад апісваемых падзей, але яшчэ і яго спробу па-філасофску асэнсаваць рэчаіснасць, якую ён адлюстроўвае*¹². Творам М. Андрасюка ўласцівы сапраўдны гуманізм. Ён шчыра спачувае простама чалавеку, часта пакрыўджанаму, у лёсе якога аўтар бачыць адлюстраванне вялікіх праблем нашага часу. У канцы апавядання “Фірма” герой Толік Рубель дасягае матэрыяльнага дабрабыту, дзякуючы спадчыне з Нямеччыны, а не ўласнай працы і тут здаецца, *што вось-вось саркастычная ўхмылка ператворыцца ў цынічную грывасу*¹³. Аднак гэтага небяспечнага “ледзь-ледзь” аўтар не парушае, застаючыся верным сваёй этычнай пазіцыі.

¹² Галіна Тычка, *Проза Міхася Андрасюка: пошукі новых шляхоў мастацкага асэнсавання жыцця*, “Тэрмапілы” 2003, № 7, с. 113.

¹³ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышыні палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, с. 236.

Дакладныя планы ў новай сітуацыі, як у сферы жыццёвай іерархіі, так і прафесійнага росту, выбудоўвае пан Владак з апавядання “Крах”. Ягоны, распісаны па пунктах праект, уключае наступныя пазіцыі: 1 – кватэра, 2 – адукацыя, 3 – па-сада, 4 – машына, 5 – жонка, 6 – дзеці. Чытач застае яго пад-час выканання чацвёртага пункта. Гэты стандартны, апраба-ваны грамадствам шлях, з-за празмернай наўнасці амаль са-ракагадовага служачага, вядома, не здзяйсняецца. Варта па-гадзіцца з меркаваннем Лады Алейнік, што асоба пана Владака з апавядання “Крах” вельмі нагадвае галоўнага героя з ра-мана “Запіскі Самсона Самасуя” Андрэя Мрыя, беларускага пісьменніка, несправядліва рэпрасаванага ў 30-ыя гады. Вы-датны прыстасаванец Самсон Самасуя і пан Владак – *камед-дыянты міжволі. Яны лічаць сябе вялікімі знаўцамі “тон-кай механікі” службовых адносін, грамадскіх паводзін, абод-ва (...) імкнучца да матэрыяльных і кар’ерных перспектыв*¹⁴.

Своеасаблівым прадаўжэннем першай кнігі пісьменніка, блізкай у знешніх праяўленнях агульнажыццёвых прынцыпаў, з’яўляецца чарговы зборнік апавяданняў М. Андрасюка “Мяс-цовая гравітацыя”. Ужо сама назва наводзіць на думку аб тэматыцы кнігі. Падзеі, зразумела, адбываюцца ў адным з малых мястэчкаў на Падляшшы, у якім лёгка пазнаецца ўсё тая ж Гайнаўка, дзе *прыцяжэнне мала адчуваецца, але моцна ўздзейнічае, непрыкметна закаляе, часта мяняе суадноснасьць прапорцый, парушае іерархію каштоўнасцей. А галоўнае – забівае сваёй звыкласцю і прадказальнасцю*¹⁵.

У такім мястэчку існуюць здаўна ўсталяваныя нормы і няпісаныя законы, да якіх трэба проста прыстасаватца, бо яны з’яўляюцца непарушнымі і агульнапрынятымі. Рэд-ка і выпадкова нехта адважыцца іх парушыць, бо тут усе

¹⁴ Тамсама, с. 230.

¹⁵ Вольга Шынкарэнка, *З увагай да словаў душы і старога дома, “Тэрмапілы”* 2005, № 9, с. 252.

знаёмыя і ведаюць адзін пра аднаго амаль ўсё. Так, у апавяданні “Знічка” героі працягваюць пахавальную традыцыю, якой верныя ўжо амаль трыста пакаленняў. У хаце памерлага пана Сенькі людзі збіраюцца, каб спяваць жалобныя песні. *Калі паглыбляешся ў смутныя літаніі, так і здаецца: усё будзе добра, куды трэба накіруюць пана Сеньку*¹⁶. Яны клапоцяцца, каб, згодна са старадаўнім звычаем, асабіста адправіць блізкую асобу ў апошнюю дарогу. *Можна было, вядома, зняць месца ў спецыялістаў, закінуць туды нябожчыка на апошнюю ноч, а з раніцы прыйшлі б смутныя хлопцы ў чорных пінжаках, у белых рукавічках, спраўна ўзялі б, што трэба ўзяць* (137–138). Аднак людзі, якія жывуць на прадмесці мястэчка, яшчэ не карыстаюцца такімі зручнымі паслугамі. Тут жывуць звычайныя людзі, якія штодзённа пераадоляюць мясцовую гравітацыю, а напрыканцы жыццёвай дарогі *адыходзяць у вечнасць, пераступаючы свой парог і на спіне лепшых суседзяў* (138).

І калі надыходзіць момант, што хопіць зрабіць толькі адзін крок і, напрыклад, пераступіць парог шафы, каб збыліся мроі, каб пераўвасобіцца ў зусім новую асобу, каб змяніць сваё нецікавае жыццё, каб сказаць суседцы Ані аб сваім пачуцці, дык герою апавядання “Шафа” такой адвагі і не стае. Ён баіцца, што, *можна, сапраўды штосьці збудзецца? Пераменіцца ўсё і я вярнуся ў невядомае сабе месца, у чужы свет. (...) А, хто ведае, можна сам сабе акажуся чужынкам у гэтым свеце?* (10) Яна, пудадзейная шафа, ужо восьмы месяц стаіць у кватэры і чакае яго якраз рашэння. Аказваецца, што самае важнае – пераступіць парог “шафы”, калі трэба, у свой час. Дарэчы, пераважная большасць людзей чакае таго, што нехта іншы зробіць першы крок за іх: першы падасць руку, першы адазвецца пасля спрэчкі і г.д. Неаднойчы здараецца і так,

¹⁶ Міхась Андрасюк, *Мясцовая гравітацыя*, Беласток 2004, с. 133. Тут і далей – спасылкі на гэта выданне. У дужках падаецца старонка.

што потым можа і не надарыцца тая адзіная магчымасць, каб зрабіць гэты “першы крок”. З аднаго боку, мы баімся новага, невядомага, а з другога – пакутуем, што не можам сябе перамагчы.

М. Андрасюк паказвае герояў, якія ў пераважнай большасці стаміліся ў змаганні за хлеб, за матэрыяльны дабрабыт, за добразычлівасць няласкавага лёсу. Іншага, лепшага жыцця хоча сабе кравец Марусь з апавядання “У цягніку”. У яго большыя амбіцыі, чым шыццё рабочых рукавіцаў, таму ён выязджае ў Варшаву. Марусю марыцца аб пасадзе праектанта. Герой апавядання “У цягніку”, нягледзячы на малады ўзрост, цалкам сур’ёзна разважае, што ў малым мястэчку:

Гумаваы хвіліны выцягваюцца да воблакаў, у бясконцасць. І такая гума часу можа быць як трамплін, што, напяўшыся да межаў вытрымкі, шпурне чалавека ў лепшы свет. Але можа таксама лопнуць. Абарвацца з трэскам і тады стрымгаловіш у чорную прорву небыцця.

Але калі зашмат выдаўжаецца цярпенне, калі пераўтвараецца ў невыносны боль, вызначаюцца і чарговыя мэты – як вакцына, як апраўданне пакуты і адплата за яе. Бо чалавек у сіле перанесці свой, нават добраахвотніцкім жэстам загрузаны крыж з аднаго кутка свету ў супрацьлеглы куток, калі аплачваюцца такая ахвяра добрай цанюю. А цана – у кожнага тут свая мера – абяцанне вечнага жыцця, улада над другім чалавекам, жаночая ўсмешка (23).

Адначасова сустракаем і такіх персанажаў, як Вітусь Агоньчык з апавядання “Клаксон”, якія задаволены сваёй жыццёвай сітуацыяй і баяцца перамен, нават калі гэта тычыцца магчымага доўгачаканага нашчадка. Такім асобам вялікаю каштоўнасцю ёсць спакой і прадбачлівасць здарэнняў. Характэрнай рысай замкнёнага ў нейкай прасторы асяроддзя з’яўляецца боязь пра сваю рэпутацыю. Усялякія магчымыя ўскладненні, адступленні ўспрымаюцца пагрозай для свайго існавання, экзістэнцыі.

Такім жа парушэннем спакою ў апавяданні “Зубр” сталася нечаканае з’яўленне ў цэнтры мястэчка перад магістратам самага магутнага жыхара Белавежскай пушчы – зубра, але ж з залатымі рагамі. Менавіта гэтае каштоўнае ўпрыгожанне жывёліны выклікала найбольш цікавасці сярод тутэйшага насельніцтва. Кожны па-свойму пачаў тлумачыць прычыну і сэнс гэтай знаходкі. Напрыклад, кандуктар Самахіл і лясны вартаўнік Гудзейка, угледзеўшы дзіва, заважаюцца пра свае службовыя, неадкладныя абавязкі. Цяпер ім найбольш істотнай справай быў гонар, што яны першыя ўбачылі і апынуліся каля зубра, бо *Чалавечае жыццё, (...), складаюць аказіі, наогул непаўторныя, правароніш зручны момант, нішы прапала* (91).

Зубр таксама хвалюе такіх важных персанажаў мястэчка, як сакратар партыі Яўхім Гаворка і бацюшка Рыгор. Яны абодва адчуваюць боязь перад новым і адначасова невядомым для іх. Яны не ведаюць, як трымаць сябе ў гэтай канкрэтнай сітуацыі. Бацюшка разважае:

Падтрымаць такое, адобрыць сваім аўтарытэтам, вядома, што абазначае: смех вечны і ссылка ў далёкія Бяшчады. Або і яшчэ далей, у Шчэцін. Але тут жа і другое прыйшло на думку: “А калі сапраўдны цуд? А калі, у рэшце рэшт, прыйшло змілаванне і на наш панадворак? І тады што? Абмінуць маўчаннем? Абыякава паставіцца? (103–104).

Падобнага кшталту разважанні сакратара:

Вось табе і заварэнцыя. А ўсё добра было, спакойна. А цяпер па прычыне кудлатай чатырохногай жывёліны гэты спакой разбурыўся. Штосьці пагрозлівае, некантраляванае нябачнай птушкай разгортвалася над мястэчкам. Яшчэ няўмела, пакуль хаатычна і навобмацкі. Але ж усялякія катастрофы, на якіх правальвалася любая ўлада, ці не з нуля пачыналіся? Ад аднае кулі, што трапіла ў цэль або абмінула яе, ад аднаго слова – сказанага або прамоўчанага (107).

Сашка Тытуньчык тлумачыць нязвычайную падзею, выкарыстоўваючы свае незвычайныя зацікаўленні. Менавіта ён даводзіць, што ўмяшаліся тут касмічныя істоты. У Паўлюка Палітуры, якому сніцца князь Альгерд пад Масквой, таўкуцца ў галаве думкі, што: *Знікне наша Бацькаўшчына. Сто гадоў – і след астыне. Хіба ж цяпер, у пачатку трэцяга тысячагоддзя, яшчэ здараюцца цуды?* (96). І вось цуд адбываецца. Палітура лічыць, што гэта расіяне заўважылі местачкоўцаў, бо *Золата ў Расеі, во, пад завязку. Усіх зуброў азалаціць у пушчы – тое, што і сплюнуць для Расеі* (106). Сенсацыі шукае Кастусь Шыла, які *ніколі ў добры час у адпаведным месцы не акажацца* (99).

Да гэтага цяжка вытлумачальнага для герояў апавяданьня выпадку своеасабліва ставіцца Агафон Сакалюк, і ўтапічна мроіць аб тым, каб накарміць увесь свет. Пачуўшы пра незвычайную з'яву ў цэнтры мястэчка, ён не можа пагадзіцца з тым, што *Народ галадае, а яны золатам абвешваюцца!* (...) *Даволі ўжо* (116). Абураны марнатраўствам грамадскіх грошай, Агафон Сакалюк склікае на хаду дружыну, на чале якой арганізуе шэсце пад магістрат з транспарантам: *Перакаваць золата ў сун!* (116).

Разгадка таямніцы залатарогага зубра прыходзіць нечакана з нябёсаў. Разам з першымі кроплямі дажджу высветлілася, што рогі былі памаляваныя дзесяцігадовым хлопчыкам. Расчараваны ўбачаным уласнік невялікага рэстаранчыка абмяркоўвае:

Ці раз або два намагаўся падарваць, скалыхнуць гэты прыімшэлы камень? Дзесяткі разоў. Зрабілася Сакалюку і крыўдна, і кепска. Як заўжды, калі аддае сябе чалавек поўнасьцю вышэйшым мэтам, агульным справам, змаганню за лепшае заўтра дзюг, а ўзамен атрымоўвае пякучую фігу. Усё-такі кожную пазіцыю, кожнае поле бою пакідаць трэба з гонарам і з горда ўзнятай галавой. Гэта абнадзейвае на будучыню (119).

У 2006 годзе, у той жа Бібліятэцы БЛА “Белавежа”, пачыла свет трэцяя кніга М. Андрасюка – аповесць “Белы конь”. У дзевяці частках твора пісьменнік раскрывае гісторыю сям’і Іванюкоў. Яе лёс падаецца ў кантэксце складаных падзеяў, якія адбываліся ў XX стагоддзі на польска-беларускай мяжы. Жыхарам правінцыі прыйшлося перажыць шмат іспытаў. *Вайна зайсёды жыла побач, як блохі і хваробы, кармілася людзьмі, вызначаючы адных у жывыя ахвяры, іншых у мёртвыя героі. Пры тым, якая б ні была, сусветная ці суседская, завяршалася нязменнай цырымоніяй – падзелам вялікіх краін або малых загонаў*¹⁷.

Сімвалічнай бачыцца назва гэтай кнігі М. Андрасюка. У розных народаў вобраз белага каня мае крайне супрацьлеглае значэнне. З аднаго боку, абазначае свабоду ў любым сэнсе, ці то асабістым ці палітычным. А таксама прарочыць трыумф – таму так часта карысталіся ім рымскія імператары. З другога боку, напрыклад, у кітайскай міфалогіі дзікі белы конь прадказваў смерць. У абодвух значэннях ён выступаў у сусветнай літаратуры. Ужо ў “Іліядзе” Гамера белы конь паяўляўся ў сцэнах, якія суправаджаюць знішчэнне, разбурэнне. Падобную ролю, здаецца, адыгрывае ён у аповесці М. Андрасюка. Тут лёс белага каня Султана з’яўляецца трагічным: яго ўласніка расстралялі першыя саветы, а другія саветы пасеклі жывёлу на гуляш і зварылі. Такім чынам, магчыма і неўсвядомлена, XX стагоддзе, асабліва яго першая палова, праз увядзенне ў твор белага каня характарызуецца пісьменнікам сімвалікай, уласцівай яшчэ грэчаскай антычнасці.

Характэрнай рысай першай паловы XX стагоддзя было тое, што тэрыторыі, якія знаходзіліся на памежжы дзвюх

¹⁷ Міхась Андрасюк, *Белы конь*, Беласток 2006, с. 19. Тут і далей – спасылкі на гэтае выданне. У дужках падаецца старонка.

краін, хутка мянялі сваю дзяржаўную прыналежнасць, свой статус. Калі чалавек займаў важную функцыю пры адной уладзе, то пры яе перамене быў шчаслівы, калі выжываў. У гэты час асабліва запатрабаванай была разважлівасць, бо, як слухна сцвярджае заснавальніца роду Іванукоў, надзеленая народнаю мудрасцю бабка Сонька: *Усе імперыі на тое і ўзнікаюць, каб тутэйшага праваслаўнага мужыка шпэрыць з абедзвюх рук па мухаедах, – (...). І лепей тры разы прамаўчаць, як тры разы сказаць “так” або “не”* (30).

Безумоўна, апавядаючы аб жыцці невялікага мястэчка, М. Андрасюк не мог абмінуць тэму кахання, заўсёды важную і актуальную. Так, у зборніку “Фірма” апавяданні “Гульня ў каханне”, “Крах”, а таксама “Пані Зося” сведчаць, што парадыйныя пачынанні герояў у сацыяльна-эканамічнай сферы закранаюць і сферу інтымную. Каханне ў творах М. Андрасюка пераважна пазбаўлена рамантыкі. Прыніжае высокае пачуццё Юрась, герой апавядання “Гульня ў каханне”, і кіраўнік, адказны за гарадскія дарогі, калі, карыстаючы з нагоды сваёй функцыі, *намагаецца знішчыць падначаленую сабе асобу, разбурыць яе шчасце і сямейны спакой* (20). Відавочна, неабходнасць, прага героя ў каханні вынікае

з суцэльнай душэўнай пустаты, з імкнення запоўніць гэты вакуум эмоцыямі, пачуццямі, цеплынёй. А “дзіркі ў тратуары”, якія ўвесь час падлічвае “адказны за стан гарадскіх дарог”, нібыта з’яўляюцца выразнай ілюстрацыяй тых самых дзірак у душы героя, якія таксама хацелася б нейкім чынам “падрамантаваць”¹⁸.

Для пана Владака з апавядання “Крах”, прыярытэтамі з’яўляюцца пасада, кватэра, машына, а жонка і дзеці займаюць апошняе месца сярод ягоных каштоўнасцей. Засмучае

¹⁸ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышынні палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, с. 230.

таксама гісторыя няспоўненага кахання пані Зосі да мастака Шуры. Яны падабаюцца адно другому, аднак нявіннае найўнае пытанне, пастаўленае Зосяй каханаму: *А акварэль, гэта рыба марская ці прэснаводная?* (80) – паказвае, што інтэлектуальная розніца паміж імі непераадольная. Усхваляваны мастак выходзіць па папяросы ў кіёск і больш не вяртаецца. Пасля разлукі ні Зося, якая ўжо другі год не дае адказу на шлюбную прашанову дантыстычнаму тэхніку, ні Шура, які ашчацінелы і ў парваным пінжаку блукае па Варшаве, не сталі шчаслівейшымі. Можна сказаць, што рэалізуецца гэта вечная тэма ў стылёвай манеры, уласцівай увогуле М. Андрасюку.

Падобна як у першым зборніку апавяданняў М. Андрасюка, так і ў зборніку “Мясцовая гравітацыя”, героі, грамадзяне правінцыйнага мястэчка не перажываюць вялікага, узвышаючага, рамантычнага кахання. Так, напрыклад, у апавяданні “Гравітацыя” галоўны герой падчас сустрэчы са сваімі сябрамі Болюсем і Папусем робіць выгляд, як бы для яго Зося і не важная асоба, ён не хоча паказаць свайго пачуцця да дзяўчыны, якой кляўся ў сваім каханні. Ён спадзяецца, што дзяўчына сама адаб’ецца ад атакі нахабнікаў, а калі не зможа, то папросіць дапамогі ў яго. Чакае, а гэтым часам першы крок робіць нехта іншы. Ён не змагаецца за сваё шчасце, не абараняе яго. І ўрэшце аказалася, што ягоныя жыццёвыя планы на супольнае жыццё з Зосяй не здзейсніліся, а з яго дзяўчынай шчаслівы іншы. Яму хочацца збегчы ад самога сябе *сесці на які-колечы аўтобус, нават не ведаючы яго маршруту, ды адправіцца ў самае далёкае месца на зямлі* (30).

Расчараваны сваім сямейным становішчам пан Носік з апавядання “Сустрэча”. Вяртаючыся да сваёй жонкі, прыдбанай *даўным-даўно таму назад, у выніку палым’янага і, як наогул у маладосці бывае, зусім неабмеркаванага пачуцця* (74), ён сустракае прыгожую, *трыццацігадовую, высокага росту, тонкую, зафіксаваную зверту навальніцай фіялетава-чорных кудзераў* (74) суседку Зіну. Пан Носік, зачараваны

знешнім выглядам маладой жанчыны, захацеў стаць яе рыцарам. Нуднае шлюбнае жыццё ён хоча заступіць салодкім раманам. І вось, калі здавалася, што перамена лёсу знаходзіцца так блізка, што мары як бы пераплятаюцца з рэальнасцю, у гэты момант з’яўляецца невядома адкуль *нейкая ўсюдыісная, фатальная сіла* (78) ў вобразе пляткаркі цёткі Варвары, вядомай чытачу ўжо з першай кнігі “Фірма”. Менавіта з-за яе не ажыццяўляюцца планы пана Носіка, які надалей будзе прымушаны ў выніку *незразумелай касмічнай катастрофы* (74) запаўняць *гэты, а не іншы фрагмент прасторы* (74). Так і не знайшоў пан Носік шчасця пры знешне вельмі прыгожай суседцы. Відавочна, яно было яму недасяжнае, яно мроілася як *паэтам мроіцца абсалютнае шчасце, філосафам – воля, палітычным шаленцам – справядлівасць* (73), або яго трэба было шукаць у іншым напрамку. Найчасцей жа бывае так, што яно знаходзіцца бліжэй, чым мы думаем.

Складанасць чалавечых узаемаадносін М. Андрасюк імкнецца выявіць і ў аповесці “Белы конь”. Як тонкі псіхалаг, ён заўважае, што *людзей ствараюць перш за ўсё пачуцці. Пачынаецца чалавек з простаі радасці, з часам ускладняецца злосцю, затым нянавісцю, аж даходзіць да самага незвычайнага – кахання. Можна скапіраваць чужую радасць і паўтарыць чужую нянавісць, але з каханнем у кожнага свая гісторыя. Адны знаходзяць яго, а другія ніяк* (41).

Псіхалагічна дакладна вымалёўвае пісьменнік характары сваіх герояў, і таму яны выклікаюць да сябе спагадлівае стаўленне ў чытача. Як, напрыклад, да аднаго з сыноў Сонькі – Антона, у якога ўжо сорок за спіной, а ён усё яшчэ не зведаў кахання (дарэчы, як шмат герояў М. Андрасюка). Ён упэўнены, што зможа жыць з любой жанчынай, не адчуваючы да яе ніякіх вялікіх пачуццяў. *Найважнейшае – быць добрым чалавекам. Жыць так, каб з-за нас не плакалі* (20). Але ж і Антон, нечакана для сябе самога, закахаўся ў буфетчыцу Гандзю. Пасля шлюбу:

Незаўважальна ён пачаў у сваю працу ўкладаць асабліваю пяхоту. Тым болей яе было, чым болей яго думкі займала Гандзя. Закаханыя паэты складаюць надчасовыя паэмы, кампазітары пішуць сімфонні, мастакі малююць абразы, а дзядзька Антон ўслаўляў каханне праз тое, што ўмеў рабіць найлепш. Дамавіны – раней смутныя і халодныя – пацяплелі, папрыгажэлі (81).

І вось тады, калі Антон цалкам аддаў сябе гарачаму пачуццю, Гандзя адышла. Яна раней гаварыла, што каханне найважнейшае ў жыцці, але спадзявалася, што побач з Антонам, які стварыў для яе бяспечны і спакойны дом, зможа забыць сваё каханне. Аднак, калі хтосьці ўжо перажыў вялікае пачуццё, нават калі прыйшлося шмат цярэць з-за яго, не зможа ўжо жыць, не кахаючы. Падобна сталася і з Антонам. Ён разам з каханнем зведаў і драму жыцця.

Пачуцці герояў М. Андрасюка далёкія ад створаных многімі рэжысёрамі ў шматлікіх фільмах, дзе расказ вядзецца:

(...) пра Яго і Яе, багатых, прыгожых і адукаваных, і свет ім, усе тыя Рыверы, Караібы, Венецыі – тое, што і свая хата, хочацца – падаліся на цёплае мора, не хочацца – бавяць час дома, здарэцца – спачатку – узводзіць недарэчныя барыкады грандыёзная цешча – вусны такое асобені стандартна надзьмутыя, бы сяг пралетарскай рэвалюцыі – а вось з дваццатай хвіліны ўсе дружна б'юць у грудзі за ранейшыя недаразуменні, затым забіваюцца за стол, ласуюцца ікрою і шампанскім, ну жыць не ўміраць, дзяцей гадаваць на разбэшчаных шчасліўчыкаў, сядзіш вось, узіраешся ў экран, мабыць, і зайздросціш крадком (...) ¹⁹.

У рэальным свеце няма месца для такіх ілюзій. Сацыяльна-матэрыяльныя перашкоды не аказваюцца настолькі банальнымі, каб можна было лёгка іх абмінуць. Адлюстраваныя на кінастужках салодкія, шчаслівыя гісторыі здараюцца вельмі рэдка ў сапраўднасці. Як слушна адзначае Галіна

¹⁹ Міхась Андрасюк, *Кіно "Ілюзія"*, "Тэрмапілы" 2002, № 6, с. 82.

Тычка, у апавяданні “Кіно “Ілюзія” М. Андрасюк з уласцівым яму інтуітыўным адчуваннем найбольш балючых праблем з шчыmlіваю скрухай адлюстравай найвялікую бяду сучаснасці – брутальнае знішчэнне сапраўднай культуры, падмену яе сурэгатам масавай²⁰.

Гэтай сітуацыі спрыяе распаўсюджванне нізкапробнай культуры сярод грамадства ў самых розных сферах мастацтва. Кіч масавай культуры пачынае дамінаваць, пачынае існаваць як пажаданы жыццёвы стыль, нейкая норма, да якой трэба імкнуцца. Павялічваецца колькасць людзей, якія не здольныя адрозніць сапраўдных каштоўнасцей ад сярмяжнай падробкі і падману. Гэтая сітуацыя з’яўляецца сур’ёзнай праблемай нашага часу. Адбываецца папулярызацыя простага, лёгкага жыцця, у якім няма месца “мастацтву для мастацтва”. Новыя нормы знішчаюць *лэсы маладых людзей, якія саладжавую ману прымаюць за пажаданае шчасце*²¹.

М. Андрасюк закранае ў сваёй прозе і тэму палітыкі, і яе ўплыву на штодзённае чалавечае жыццё. У прыватнасці, у апавяданні “Кароткая гісторыя партыі кучаравых” ён парадыйнымі сродкамі адлюстроўвае палітычнае жыццё ў мястэчку. У першых дзвюх частках апавядання “Зачацце” і “Прэсавыя водгукі” даведваемся, што партыя ўзнікла падчас сустрэчы сяброў у бары “У Алеся”. Яны вырашылі *ўдасканаліць і выратаваць свет (...) з далёкім разлікам*²². Аб’ява аб гэтай падзеі была спантанна змешчана на сурвэце. На наступны дзень, калі галава аднаго члена яшчэ цалкам не выпверазела пасля дэгустацыі алькагольных напіткаў, узніклі галоўныя лозунгі партыі: *Праца толькі працавітым, бабы – бабнікам*,

²⁰ Галіна Тычка, *Проза Міхася Андрасюка: пошукі новых шляхоў мастацкага асэнсавання жыцця*, с. 112.

²¹ Тамсама, с. 113.

²² Міхась Андрасюк, *Фірма*, с. 55.

а віно – вінаватым (...) (57). Можна сказаць, што ў гэтым творы:

Кожны новы эпизод, новая сустрэча – не проста эмацыянальны ўсплеск, а сапраўдная аўтарская знаходка, дасканалы партрэт, выпісаны з натуры. Цікавым аспектам апавядання з’яўляецца спецыфічная натуральнасць гратэскнасці персанажаў, якая не выклікае здзіўлення ці непаразумення, а з’яўляецца не менш як каларытнай ілюстрацыяй да “выкрыцця ідыятызму жыцця”²³.

Так, у апавяданні “Кароткая гісторыя партыі кучаравых” М. Андрасюк у кантэксце існавання партыі іранічна паказвае паводзіны розных людзей. Новымі падзеямі ў мястэчку хутка зацікавілася прэса, якая друкуюе праграму новай партыі. І вось адна жанчына, даведаўшыся з газеты, што члены партыі *богабоязных жонак і дочак кінуць на волю распусным бугаям, а лепшыя штукі адправяць за мяжу, (...)*²⁴ у арыентальныя гарэмы, падумала, што можна з гэтага нешта паймець. Спадзявалася яна атрымаць ад шэйха кватэру для сваёй дачкі. Інспектар Біндзюк, прачытаўшы, што праца будзе толькі працавітым, ідучы за парадай рэдактара газеты, пачаў шукаць сабе месца на могілках. Менавіта спрэчка вакол магілы становіцца прычынай разбурэння яго сям’і. Функцыянаванне Партыі кучаравых сталася таксама прычынай душэўнай хваробы адваката Нязгулы і ўступлення ў яе шэрагі лысага бандыта.

Своеасаблівы прыпынак у вандроўцы па праблемах маленькіх людзей у постсацыялістычным мястэчку можам знайсці на Вуліцы Добрай Надзеі. Усіх сустракае тут цётка Варвара – *усім праваднікам праваднік* (71), якая мае місію

²³ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышніх палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, с. 231.

²⁴ Міхась Андрасюк, *Фірма*, с. 57.

ад Усявышшняга, каб *не парваліся сувязі між людзьмі* (72). Безумоўна, апавяданне “Вуліца Добрай Надзеі” адрозніваецца сваёй спакойнай, лагоднай танальнасцю ад іншых твораў са зборніка “Фірма”.

І так гэта з надзеі на лепшую будучыню нарадзілася наша вуліца. І з пагоні за прыгажэйшым жыццём, і са спадзяванняў на белы хлеб у белых далонях, і з пачутых у дзяцінстве казак пра мужыка, які царом стаўшы, валодаў светам доўга ды справядліва.

Наша вуліца дзякуючы надзеі ўсё яшчэ разрастаецца і павялічваецца, а чарговыя ўцекачы з прыпушчанскай Безнадзеі якраз тут знаходзяць сваю прыстань (72).

На гэтай вуліцы спакою не змогуць парушыць некультурныя паводзіны некаторых асобеняў, якія імкнуцца ў *наваколлі першага або дзесятага дня месяца (...)* вярнуцца да *найранейшых вытокаў. Такія індывіды дастаюць з сябе гукі, падобныя на мяўканне і кваканне; бывае, што прымаюць пляската-гарызантальную выпраўку, стараючыся магчыма найшчыльней прытуліцца да (...)* зямелькі-матулі (74). Нават на чацвёрты дзень вайны на нашай вуліцы – *цішыня і спакой* (75). Толькі шматлікія забароны і тэлевізар напамінаюць аб ёй. Адначасова насельнікі вуліцы ведаюць, што спакой можа быць перарваны вайсковым загадам абароны радзімы. М. Андрасюк даводзіць, што *“соннае царства” здольна на вялікія справы, але ўсё ж перад гэтымі справамі ёсць іншыя, якія вымагаюць і часу, і сілы, і засяроджанасці, і адданасці – праца, сям’я, звычайны, такі банальны быт*²⁵.

Як заўважаецца ў апавяданнях “Кароткая гісторыя партыі кучаравых” і “Вуліца Добрай Надзеі”, у нашыя часы часта бывае так, што такія сферы чалавечага жыцця,

²⁵ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышні палёту* (Проза Міхася Андрасюка), с. 233.

як эканоміка, сямейныя справы, каханне і палітыка, часта перакрыжоўваюцца. І вось гэтыя працэсы, увесь кантэкст жыцця простых людзей схапіў пісьменнік у сваіх творах у жывапісальныя вобразы.

Галіна Тычка вылучае ў зборніку М. Андрасюка “Фірма” тры кампазіцыйныя блокі, у якія паяднаны невялікія навелы, у адно цэлае: *Бар у Алеся, Кароткая гісторыя кучаравых і Вуліца добрай надзеі*. Гэтыя навелы аб’ядноўваюцца агульным месцам дзеяння ў прасторы ці часе. Такім чынам дасягаецца дакладнасць узнаўлення атмасферы правінцыі, з яе традыцыйнымі суседска-сваяцкімі сувязямі, запаволеным напайвясковым побытам, але і з яе вялікімі праблемамі, выкліканымі зрухамі ў далёкім індустрыяльна-тэхнакрытычным свеце²⁶.

Гэты свет правінцыйнага мястэчка ствараюць розныя тыпы людзей: Толік, Ціхалук, Стручук, Кашалюк, дзядзька Кандрат, Юрка, Владак, Тадзік Навіцкі, цётка Варвара, Зося, Валя Курапатка, каляровая Амелька. Як дакладна акрэслівае іх Я. Чыквін, гэта *паўнакроўны, жывы свет дробнага, смешнаватага паўсяляцтва–паўместачкоўцаў, паўінтэлігентай, адным словам, сваеасаблівага сацыяльнага маргінэсу на сумежжы нашай польска-беларускай рэчаіснасці*²⁷.

Хаця нярэдка адлюстраваныя М. Андрасюком гісторыі сумныя, пры ўзнаўленні характараў сваіх герояў, пры ўзнаўленні падзей ён карыстаецца гумарам, камізмам сітуацыйным. Варта пагадзіцца з Ладай Алейнік:

Спрытны жарт, эмацыянальны досціп з’яўляюцца састаўнымі элементамі гумару пісьменніка. Трапная аналогія ўзмац-

²⁶ Галіна Тычка, *Проза Міхася Андрасюка: пошукі новых шляхоў мастацкага асэнсавання жыцця*, с. 113.

²⁷ Ян Чыквін, *Сцэны з нашага тэатрума*, с. 269.

няе сатырычнае гучанне твора, стварае эфектную і эфектыўную падфарбоўку для вылучэння ідэйнага сэнсу твора. Письменнік таленавіта расквечвае сюжэтныя перыпетыі гумарыстычнымі фарбамі, аздабляючы падзеі арыгінальнымі мастацкімі дэталямі²⁸.

Пры тым трэба адзначыць, М. Андрасюк *валодае мераю і адчуваннем межай у “порцыях” смежы*²⁹, бо ён любіць людзей, умее ім спачуваць і эмацыянальна суперажываць любым іхнім нягодам.

Звяртае на сябе ўвагу тое, што заключныя апавяданні зборнікаў “Фірма” і “Мясцовая гравітацыя”, з’яўляюцца своеасаблівым абяцаннем, сведчаннем, пераходам да мастацка-эстэтычных вырашэнняў у новых кнігах. У апошнім апавяданні першай кнігі “Колька, які лётаў над мястэчкам” М. Андрасюк сцвярджае, што мэтанакіраваны, верны сваім марам чалавек абавязкова дасягае вынікаў, здзейсняе свае пакненні. Няма нічога дзіўнага ў тым, што дзеці мараць стаць лётчыкам, матросам або камандзірам партызанскага атрада. Рэдка сустракаюцца асобы, якім хочацца лётаць як птушка або як вецер. З аднаго боку, слушна сябры Колькі палічылі яго дзіваком, бо згодна з фізічнымі законамі *Можна ж адарвацца ад зямлі на самалёце, на аэрастаце, ну, няхай сабе і на крылах, бы Ікар, пра якога ў школе талкавала пані настаўніца. Аднак крыліца вось так, з сябе самога? Не здаралася падобнае ні ў нашым мястэчку, ні нават у вялікіх гарадах*³⁰. З другога боку, толькі летуценнікі, насуперак усеагульнаму нявер’ю, здольны асягаць свае мроі, пераходзіць любыя межы, пераадольваць бар’еры. Колька даказаў сябрам, што вернасць марам адплачвае тым, што яны здзяйсняюцца. Ідэя “Колькі,

²⁸ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышыні палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, с. 232.

²⁹ Тамсама, с. 236.

³⁰ Міхась Андрасюк, *Фірма*, с. 84.

які лётаў над мястэчкам” у тым, што мусім быць вельмі настойлівымі ў дасягненні мэты. У гэтым апавяданні адчуваецца аптымістычны *заклік да здзяйснення самых смелых мараў і жаданняў, вера ў будучыню, якая амаль заўсёды перамагае безнадзейнасць*³¹.

Колька, прыляцеўшы да сяброў маленства, доўга не забавіўся ў іх. Магчыма, гэта з прычыны таго, што вецер падымаўся і цямнела, а можа таму, што *Бываюць людзі, якіх сустракаеш штодзённа і нагаварыцца з імі не паспееш. Бываюць і другія, стрэнеш такога раз у гадоў дзесяць і адно, што табе прыходзіць на думку, – гэта маўчанне* (86). Безумоўна, Колька ўразіў знаёмых сваімі здольнасцямі, а адначасова прысароміў, што яны так хутка забыліся аб сваіх летуценнях, што іхняе жыццё такое звычайнае, усеагульнае, прадбачальнае. Яны ўжо жывуць у двух розных “светах”. Гэтае апавяданне здзіўляе чытача сваёй рамантычнасцю. Сваім пафасам, стылем яно нагадвае мастацкае светабачанне Антуана дэ Сэнт-Экзюперы, а асабліва яго казку “Маленькі прынец”.

Сімвалічнае значэнне мае і “Дом”, апошняе апавяданне са зборніка “Мясцовая гравітацыя”. У структуры гэтага твора ўжо праглядаюць абрысы новых твораў М. Андрасюка. Дом з’яўляецца персаніфікаваным вобразам чалавека, лёс якога залежыць ад іншых. Розныя людзі маюць свае канцэпцыі адносна яго быцця або небыцця. Аўтар твора звяртае ўвагу на значнасць слова, слоў, якія *таксама, бы трускаўкі і кукуруза, спеюць сваім шляхам – часам ад сонца, часам ад дажджу. Часам днём, а часам ноччу. А паскораныя нецярпліва сцю вырастаюць вялікімі, пустымі гібрыдамі* (146). Часам варта памаўчаць, як робіць гэта дом, бо *толькі той, хто ўсё ведае, можа сабе такое дазволіць* (146).

³¹ Лада Алейнік, *Погляд на жыццё з вышыні палёту (Проза Міхася Андрасюка)*, с. 236.

М. Андрасюк канцэнтруецца ў сваіх творах на лёсе звычайных жыхароў невялікага гарадка, мястэчка, найчасцей простых людзей. Відавочна гаворачы пра канкрэтных людзей, пісьменнік адначасова выказваецца пра агульначалавечыя праблемы, разважае над тым, што актуальнае для чалавека ва ўсе часы. З поўным правам можна сцвердзіць, што “белавежац” М. Андрасюк, упісаны ў агульнабеларускі кантэкст, адораны цудоўным талентам, мадэлюе свой непаўторны мастацкі свет, бачыць у непрыкметным значнае.